

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τμήμα Φιλολογίας

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

6^η ΔΙΑΛΕΞΗ

Π. ΓΑΚΗΣ

gakis@sch.gr

Γνωστικοί γλωσσολόγοι

- Οι γνωστικοί γλωσσολόγοι (αντίδραση στον Chomsky)
- **Αρνούνται πως υπάρχει μία έμφυτη αυτόνομη γλωσσική ικανότητα** στον άνθρωπο. Η αντίρρησή τους αφορά το «αυτόνομη».
- Πιστεύουν δηλαδή ότι η **γλωσσική ικανότητα είναι εν μέρει έμφυτη**, αλλά **δεν είναι αποκομμένη από τη γνωστική λειτουργία γενικά**. Όπως μαθαίνουμε να δένουμε τα κορδόνια των παπουτσιών μας και να οδηγούμε, έτσι μαθαίνουμε και να μιλάμε. Όλα είναι μορφές γνώσης.
- **Δεν** υπάρχει λοιπόν λόγος να ισχυριστούμε ότι στο μυαλό υπάρχει μία **ξεχωριστή ενότητα** που αφορά τη **γλωσσική ικανότητα**.

Γνωστικοί γλωσσολόγοι

- Οι γνωστικοί γλωσσολόγοι **αντιλαμβάνονται** επίσης τη **γραμματική** με **όρους πρόσληψης** κι όχι έμφυτης ικανότητας. Ισχυρίζονται δηλαδή πως δεν γεννιόμαστε με τη γνώση των βασικών κανόνων που διέπουν όλες τις γλώσσες, αλλά **φτάνουμε στη γνώση της γλώσσας μέσα από τη χρήση**.
- Στην πορεία της ζωής μας **προσλαμβάνουμε** τα **φαινόμενα** της **γλώσσας** του περιβάλλοντος μας, τα **αποθηκεύουμε** στο μυαλό μας και **είμαστε** σε θέση να τα **χρησιμοποιήσουμε**· όπως ακριβώς συμβαίνει και με την οδήγηση. Μαθαίνουμε να οδηγούμε, προσλαμβάνοντας ένα σωρό δεδομένα κι όταν βγούμε μόνοι στο δρόμο είμαστε σε θέση να εφαρμόσουμε στην πράξη αυτά που μάθαμε-αλλά και να προσλάβουμε νέα!

ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ Η ΦΡΑΣΗ;

- Σίγουρα έχετε ακούσει τη φράση «*Βάλε να πιούμε ένα ποτηράκι!*».

ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- Σίγουρα έχετε ακούσει τη φράση «*Βάλε να πιούμε ένα ποτηράκι!*».
- Αν σκεφτεί κανείς τι σημαίνει η φράση αυτή κυριολεκτικά και δημιουργήσει στο μυαλό του μια εικόνα, θα φανταστεί **ανθρώπους να προσπαθούν να πιουν κάτι που δεν έχει υγρή μορφή, αλλά στερεή! Ένα ποτήρι!**
- Ενώ στον πραγματικό κόσμο κανείς **δεν μπορεί να πει κάτι στέρεο, στη γλώσσα μάλλον μπορεί!**
- Η λέξη «ποτήρι», **αν και συνήθως αντιστοιχεί στο υλικό ποτήρι που όλοι χρησιμοποιούμε, μπορεί να αντιστοιχεί και στο υγρό περιεχόμενο του!**

ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- Για τους γνωσιακούς γλωσσολόγους το φαινόμενο αυτό **ονομάζεται μετωνυμία**.
- *Μία λέξη ή έκφραση αντικαθιστά μία άλλη λέξη με διαφορετική μεν σημασία που έχει όμως μια κάποια σχέση με αυτή που αντικαθιστά.*
- Για να γίνει κατανοητό, ας μην ξεφύγουμε από τα ποτά. Για παράδειγμα όταν πάμε σε μπαρ λέμε «Φέρε μου μια πράσινη» και μας φέρνουν μια μπύρα Heineken παρόλο που δεν τη ζητήσαμε ακριβώς με το όνομά της.
- Κι αυτό γιατί η Heineken -την οποία προτιμούν πολλοί καταναλωτές- ήταν για χρόνια η μοναδική μπύρα στην ελληνική αγορά που είχε πράσινο μπουκάλι.
- Αυτό το χαρακτηριστικό της **«υπερισχύει» σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και του είδους του ποτού ή και του ονόματός του**

ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ - ΜΕΤΩΝΥΜΙΑΣ

ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- Η μετωνυμία μάλλον σας θυμίζει κάπως τη μεταφορά.
- Η διαφορά τους είναι ότι **στη μεταφορά η λέξη που αντικαθίσταται και η λέξη που την αντικαθιστά έχουν μία κοινή ιδιότητα, αλλά καμία κατά τ' άλλα σχέση** (θυμηθείτε τον *αίλουρο Νικοπολίδη*).
- Στη **μετωνυμία η σχέση των δύο λέξεων είναι πιο στενή**. Λέμε για παράδειγμα «*Κάπνισα 3 πακέτα*», εννοώντας τόσα τσιγάρα όσα χωρούν σε τρία πακέτα της μάρκας που καπνίζω (είναι μάλλον περιττό να αναπτύξω τι συνδέει τις έννοιες τσιγάρο και πακέτο)

ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- **Η εμπειρία του κόσμου** είναι αυτή που μας επιτρέπει να κατανοούμε, αλλά και να κάνουμε χρήση της μετωνυμίας.
- Όλοι όταν παρακολουθούμε ειδήσεις στην τηλεόραση καταλαβαίνουμε ότι όταν ο δημοσιογράφος λέει «*Η Αθήνα σκέφτεται να ασκήσει βέτο*» δεν εννοεί την πόλη της Αθήνας, η οποία προφανώς και δεν σκέφτεται, άλλα τον πρωθυπουργό και τα μέλη της ελληνικής κυβέρνησης (οι οποίοι σκέφτονται...;).
- Από την άλλη αν δεν είσαι φοιτητής στη Φιλολογία του ΠΑΠΕΛ πιθανώς να μην καταλάβεις τι ακριβώς εννοούν δυο φοιτήτριες του τμήματος που λένε ότι «δίνουν ...(όνομα καθηγητή)», γιατί είναι κάτι έξω από την εμπειρία σου.

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

- Η γνωστική γραμματική είναι μια προσέγγιση που βασίζεται στη χρήση, στη γραμματική που δίνει έμφαση στους συμβολικούς και σημασιολογικούς ορισμούς των θεωρητικών εννοιών που παραδοσιακά αναλύθηκαν ως καθαρά συντακτικοί .

Η γνωστική γραμματική σχετίζεται με ευρύτερες κινήσεις στις σύγχρονες γλωσσικές σπουδές, ιδιαίτερα με τη γνωστική γλωσσολογία και τη λειτουργικότητα .

- Ο όρος γνωστική γραμματική εισήχθη από τον Αμερικανό γλωσσολόγο Ρόναλντ Λάνγκκερ στη μελέτη δύο τόμων του *Foundations of Cognitive Grammar*

Γνωστική γραμματική

- Γνωστική γραμματική απομακρύνεται κυρίως από τις «παραδοσιακές» θεωρίες της γλώσσας , υποστηρίζοντας ότι ο τρόπος με τον οποίο παράγουμε και επεξεργαζόμαστε τη γλώσσα καθορίζεται όχι από τους "κανόνες" της σύνταξης αλλά από τα σύμβολα που προκαλούνται από τις γλωσσικές μονάδες.
- Οι γλωσσικές ενότητες περιλαμβάνουν μορφές , λέξεις, φράσεις, ρήτρες, προτάσεις και ολόκληρα κείμενα, τα οποία θεωρούνται εγγενώς συμβολικά στη φύση.
- Ο τρόπος με τον οποίο ενώνουμε τις γλωσσικές ενότητες είναι επίσης συμβολικός παρά καθοδηγούμενος από κανόνες (Langacker 2008a).

Παραδοχές Γνωστικής Γραμματικής

- Μια **Γνωστική Γραμματική** βασίζεται στις ακόλουθες παραδοχές ...: Η γραμματική μιας **γλώσσας** είναι μέρος της ανθρώπινης γνώσης και **αλληλεπιδρά με άλλες γνωστικές ικανότητες**, ειδικά με την αντίληψη, την προσοχή και τη μνήμη. . . .
- Η γραμματική μιας γλώσσας αντικατοπτρίζει και παρουσιάζει γενικεύσεις σχετικά με φαινόμενα στον κόσμο καθώς τα ομιλούντα τα βιώνουν. . . .
- Η γραμματική μιας γλώσσας αντιπροσωπεύει το σύνολο της **γνώσης ενός γηγενή ομιλητή τόσο για τις λεξικές κατηγορίες** όσο και για τις γραμματικές δομές της γλώσσας της.
- Η γραμματική μιας γλώσσας **βασίζεται στη χρήση, καθώς παρέχει στους ομιλητές μια ποικιλία δομικών επιλογών** για να παρουσιάσουν την άποψή τους για μια δεδομένη σκηνή

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- Ως **αντίδραση** στις θέσεις της **τυπικής/φορμαλιστικής** (formal) θεώρησης της γλώσσας, θεωρείται η εμφάνιση τη δεκαετία του 1970 της **Γνωστικής Γλωσσολογία**
- Η **Γνωστική Γλωσσολογία** δεν αποτελεί μια συγκεκριμένη θεωρία, αλλά αντιμετωπίζεται ως μια **προσέγγιση** (approach) (Evans & Green, 2006, 3), ως ένα **σύνολο αλληλοσυνδεόμενων θεωριών**, οι οποίες συγκλίνουν σε τρία (3) σημεία:
  1. η γλώσσα **δεν συνιστά ένα αυτόνομο και ανεξάρτητο γνωστικό σύστημα**
  2. η γνώση της γλώσσας **συνδέεται** άρρηκτα με τη γλωσσική **χρήση** και
  3. η γλώσσα είναι το **προϊόν** της **αλληλεπίδρασης** της **σωματικής λειτουργίας** με την περιβάλλουσα **πραγματικότητα** (σωματικότητα / embodiment)

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- Η Tyler (2012) χαρακτηρίζει τη γνωστική προσέγγιση ως **ακριβή**, **προσβάσιμη** και **πλήρη** εφόσον προσφέρει μια **ολιστική** θέαση της γλώσσας.

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- Η Tyler (2012) χαρακτηρίζει τη γνωστική προσέγγιση ως **ακριβή**, **προσβάσιμη** και **πλήρη** εφόσον προσφέρει μια **ολιστική θέαση της γλώσσας**.
- Έτσι, είναι **ακριβής**, επειδή βασίζεται στην παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο ένας ομιλητής χρησιμοποιεί τη γλώσσα, ως σύστημα σχέσεων και αλληλοεξαρτώμενων γλωσσικών κατηγοριών, σε πραγματικά επικοινωνιακά συγκείμενα.
- Είναι **προσβάσιμη**, επειδή αντιμετωπίζει τη γλώσσα ως προϊόν ευρύτερης αλληλεπίδρασης, αφενός με άλλες γνωστικές διαδικασίες και αφετέρου με την περιβάλλουσα πραγματικότητα.
- Τέλος, είναι **πλήρης**, επειδή περιλαμβάνει τη μελέτη πολλών φαινομένων μέσω της έμφασης στη μορφή, τη λειτουργία και τη σημασία

Μεταφορά

- Η **μεταφορά** κατέχει βασική θέση στη Γνωστική Γλωσσολογία, ενώ θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ίσως είναι η πρώτη φορά που μελετάται ενδελεχώς (Grady, 2007)
- Παραδοσιακά, η **μεταφορά** θεωρείτο μια **ιδιότητα** των λέξεων και όχι της σκέψης και μια **αποκλίνουσα χρήση της γλώσσας που εκφράζει μονάχα ομοιότητα** (Lakoff & Johnson, 1999, 119, 122-127).
- Οι Lakoff & Johnson (1980 / 2003, 3-6) απέρριψαν την παραδοσιακή θεώρηση του μεταφορικού τρόπου έκφρασης και εισήγαγαν **την Εννοιολογική Θεωρία της Μεταφοράς** (Conceptual Theory of Metaphor).
- Σε αυτό το πλαίσιο, η **μεταφορά** είναι **εννοιολογική**, **σχετίζεται** με την **ανθρώπινη φυσιολογία** (δηλαδή είναι σωματοποιημένη), δεν βασίζεται πάντα στην ομοιότητα και **χρησιμοποιείται ασυνείδητα και αυτόματα στην καθημερινή γλωσσική πρακτική** σε όλα τα είδη λόγο

Μεταφορά

- Μια εννοιολογική μεταφορά αποτελείται από δύο συστατικά, το **πεδίο πηγής** (source domain), το οποίο **αφορά** σε πιο **συγκεκριμένες οντότητες**, και το **πεδίο στόχου** (target domain), το οποίο αναφέρεται σε πιο **αφηρημένες οντότητες** (Kövecses, 2002, 5).
- Ένα πεδίο πηγής μπορεί να συνδυαστεί με πολλά πεδία στόχου και το αντίστροφο.
- Έτσι, το **πεδίο πηγής ΦΩΤΙΑ/ΘΕΡΜΟΤΗΤΑ** χρησιμοποιείται για να κατανοηθούν έννοιες, όπως η *αγάπη*, ο *θυμός*, η *ζωή* κ.ο.κ.
- Από το άλλο μέρος, η έννοια της **ΑΓΑΠΗΣ** ως **πεδίο στόχου** διαθέτει μεγάλο αριθμό συμβατών και αποδεκτών πεδίων πηγής, όπως το *ΤΑΞΙΔΙ*, ο *ΠΟΛΕΜΟΣ* κ.ο.κ

Μεταφορά

- Ανάμεσα στα πεδία πηγής και στόχου αναπτύσσονται **συστηματικές αντιστοιχίες**. Αυτές οι εννοιολογικές αντιστοιχίες ονομάζονται **συναρτήσεις** (mappings). Για παράδειγμα, στην εννοιολογική μεταφορά *Ο ΕΡΩΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ* οι εραστές αντιστοιχούν στους ταξιδιώτες, η ερωτική σχέση στο όχημα κ. ο. κ. (Lakoff, 1993).

Πίνακας 1: Συναρτήσεις που αναπτύσσονται στην εννοιολογική μεταφορά Ο ΕΡΩΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ (Kövecses, 2002: 7)

ΠΗΓΗ: ΤΑΞΙΔΙ	↔	ΣΤΟΧΟΣ: ΕΡΩΤΑΣ
οι ταξιδιώτες	↔	οι εραστές
το όχημα	↔	η ερωτική σχέση
το ταξίδι	↔	διάφορες καταστάσεις στην ερωτική σχέση
η διανυθείσα απόσταση	↔	η συντελεσθείσα πρόοδος
τα εμπόδια	↔	οι δυσκολίες μιας σχέσης
αποφάσεις για τη διαδρομή	↔	αποφάσεις για την πορεία μιας σχέσης
ο τελικός προορισμός	↔	ο στόχος μιας σχέσης

Μεταφορά

- Τέλος, ο Kövecses (2005, 163-177 & 2006, 157-172) αναφέρει ότι κάποιες **εννοιολογικές μεταφορές εμφανίζουν δυνητική καθολικότητα**.
- Η άποψη αυτή βασίζεται στην υπόθεση της όμοιας ανθρώπινης φυσιολογίας (π.χ. οι άνθρωποι ανά τον κόσμο όταν θυμώνουν, κοκκινίζουν στο πρόσωπο).
- Τέτοιες μεταφορές είναι όσες αφορούν στα **συναισθήματα** (emotions), τον **χρόνο** (time), τη **μεταφορά δομής γεγονότων** (event structure metaphor) και τον **εσωτερικό κόσμο** ενός **ανθρώπου**, δηλαδή τον εαυτό του (self).
- Από το άλλο μέρος, η **πολιτισμική εξειδίκευση των μεταφορικών εκφράσεων μπορεί να είναι διαγλωσσική ή ενδογλωσσική** και είναι εμφανής σε όλα τα στοιχεία μιας μεταφοράς, όπως τα πεδία πηγής και στόχου και τις συναρτήσεις.

ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

Η εικόνα στη γλωσσική αντίληψη

- Για τη συντριπτική πλειονότητα των ομιλητών η **λειτουργία** της **γλώσσας** είναι **δυσεξήγητη**.
- Όπως ένα ρολόι, ξέρουμε ότι λειτουργεί, αλλά μοιάζει σταματημένο όταν το κοιτάξουμε.
- Αν και **αδυνατούμε** να **εξηγήσουμε** τι ακριβώς είναι ο **χρόνος**, διότι ζούμε στην παρουσία του, έχουμε ασφαλώς σημειώσει **πρόοδο στην παρατήρησή του**.
- Τον υποδιαιρέσαμε σε μετρήσιμες μονάδες, τις οποίες ευκολότερα μπορούμε να χειριστούμε, καθώς αντιστοιχούν στις διανοητικές μας ικανότητες· βλέποντας έναν δείκτη δευτερολέπτων να κινείται, αναφωνούμε: *ο χρόνος κυλάει*.

Η εικόνα στη γλωσσική αντίληψη

- Η γλωσσική λειτουργία υψώνει παρόμοια εμπόδια.
- Επειδή **αδυνατούμε** να «**βγούμε έξω**» από τη γλώσσα μας και να την **παρατηρήσουμε**, είμαστε **υποχρεωμένοι** να τη **χρησιμοποιήσουμε** για να την **περιγράψουμε**, ίσως δεν ξέρουμε από πού να ξεκινήσουμε για να εξετάσουμε τη λειτουργία της.
- Στην περίπτωση του χρόνου **επινοήσαμε** ή **ανακαλύψαμε** μια **κατηγορία** προσπελάσιμη στο αντιληπτικό μας σύστημα.
- Ο ομιλητής, που βρίσκεται σε παρόμοια θέση, θα έπρεπε ίσως να ξεκινήσει από εκεί: **Να εντοπίσει τί είναι αυτό που θέτει όρια στη γλωσσική έκφραση.**

τί είναι αυτό που θέτει όρια στη γλωσσική έκφραση;

- Ο γλωσσολόγος πιθανόν να θεωρεί ότι έχει έτοιμη την απάντηση: Όρια στην έκφραση θέτουν π.χ. τα *φωνήματα*, οι επιτρεπτοί συνδυασμοί *μορφημάτων* σε ορισμένη γλώσσα, η *θέση* των όρων της προτάσεως, η παρουσία *ομωνύμων* κτλ.
- Οι **κατηγορίες** αυτές, επειδή είναι εκ φύσεως πεπερασμένες, **προσφέρονται για ανάλυση και περιγραφή**.
- Εντούτοις, παρ' ότι εξαιρετικά χρήσιμες στη γλωσσολογική έρευνα, φαίνεται ότι **αντιμετωπίζουν το ζήτημα από την πλευρά τού ανατόμου και όχι του χρήστη ή ομιλητή**.

ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- Σε αυτή τη θεμελιώδη ανάγκη, δηλ. την οπτική γωνία τού φωνούντος υποκειμένου, επιδίωξε να ανταποκριθεί την τελευταία εικοσαετία ο επιστημονικός κλάδος της *Γνωσιακής Γλωσσολογίας* (Cognitive Linguistics).
- Αφετηρία και στήριγμα του τρόπου σκέψεως που ανέπτυξε είναι η κατανόηση ότι η γλώσσα βασίζεται στην **εννοιοποίηση** (conceptualisation) της **αντίληψης**.
- Απλουστεύοντας όσο γίνεται αυτή τη δήλωση, μπορούμε να τη διατυπώσουμε ως εξής: **Οι σωματικές μας εμπειρίες, η αντίληψη του χώρου και ο προσανατολισμός μας σε αυτόν αποτυπώνονται στη γλώσσα και στον τρόπο λειτουργίας της.**
- Αν επιδιώκουμε να βρούμε τα όρια της γλωσσικής έκφρασης, πρέπει αναπόφευκτα να ξεκινήσουμε από εδώ.

ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

- Ο άνθρωπος είναι **πλασμένος** ή δημιουργημένος με ήδη υπάρχουσες **δομές**, στις οποίες κατόπιν **οργανώνεται** η **εμπειρία** και η **γλωσσική** λειτουργία.
- Οι πρωταρχικές αυτές δομές, οι οποίες ενυπάρχουν στο γνωσιακό μας σύστημα, έχουν αποκληθεί **εικονοσχήματα** (image-schemas). Μπορούμε να τα παρομοιάσουμε με αυλακίες οργωμένου χωραφιού, που είναι έτοιμο για σπορά.
- Ότι ο άνθρωπος **γεννιέται** «έτοιμος» για τη γλώσσα, με δεδομένα και **ενδιάθετα** τα βασικά **εικονοσχήματα**, υπήρξε ένα από τα σπουδαιότερα αποκτήματα που συνεισέφερε στις γνώσεις μας η γνωσιακή γλωσσολογία.
- Αν καταπιαστούμε με μερικά βασικά **εικονοσχήματα**, είναι δυνατόν να αποκτήσουμε **πρόσβαση σε σημαντικά στοιχεία της γλωσσικής λειτουργίας**, απροσπέλαστα στην τυπική γλωσσολογική ανάλυση.

Παραδείγματα

- Ας εξετάσουμε τα ακόλουθα παραδείγματα:
  1. **Ανέβηκα** στη σκάλα, για να αλλάξω τη λάμπα.
  2. Οι βαθμοί του **έπεσαν** σε αυτό το εξάμηνο.
  3. Μη μου **υψώνεις** τη φωνή!
  4. Το βράδυ παρουσίασε **ανεβασμένο** πυρετό.
  5. Όλη την ώρα πηγαινοερχόταν **πάνω-κάτω** στον διάδρομο.
  6. Η εργασία σας είναι **υψηλής** ποιότητας.

Αν σας ζητούσα να φέρετε παράδειγμα που να περιγράφει επαρκώς τις έννοιες «πάνω» και «κάτω», ίσως σκεφτόσαστε το πρώτο (*ανέβηκα τη σκάλα*), δύσκολα όμως τα επόμενα.

- Εντούτοις, τα παραδείγματα αυτά αποκαλύπτουν την ύπαρξη συστηματικού και απλού εικονοσχήματος, που ενυπάρχει ως σκελετός στη δομή τους.

Παραδείγματα (σχολιασμός)

- Ας προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τη δομή αυτή.
- Στο παράδειγμα: Όλη την ώρα πηγαινοερχόταν **πάνω-κάτω** στον διάδρομο: ο διάδρομος είναι, πιθανότατα, οριζόντιος· γιατί λοιπόν λέμε ότι πηγαινοερχόταν πάνω-κάτω;
- Πώς εννοούμε ότι κάποιος **υψώνει** τη φωνή; Γιατί αναφερόμαστε μόνο στην **ένταση** και όχι στο **ύψος** ή στον **τόνο** της φωνής;
- Έπειτα, είναι απορίας άξιο πώς αντιλαμβανόμαστε τη φράση **υψηλής** ποιότητας. Γιατί **όχι** μεγάλης ή βαθιάς ή ευρείας ποιότητας;

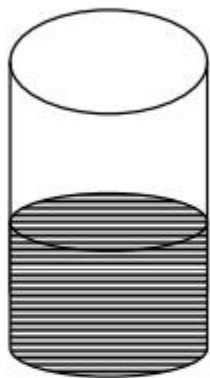
Παραδείγματα (σχόλιασμός)

1. Προτού δώσουμε την απάντηση, ας προσέξουμε και μερικά αντίστοιχα παραδείγματα από την Αγγλική:
  - ✓ I am on **top** of the situation «Έχω τον έλεγχο της καταστάσεως»
  - ✓ That was a **low** trick «Αυτό ήταν φτηνό (κ. λ. χαμηλό) κόλπο»
  - ✓ He is **under** my control «Είναι υπό τον έλεγχό μου
  - ✓ Keep your voice **down**, please «Χαμηλώστε τη φωνή σας, παρακαλώ»
  - ✓ The province is quite close to **sliding** into civil war «Η επαρχία είναι στα πρόθυρα εμφυλίου πολέμου (κ. λ. πλησιάζει να γλιστρήσει σε εμφύλιο...)».

Ερμηνεία

- Θεμελιώδης στη Γνωσιακή Γλωσσολογία είναι και η έννοια της **ερμηνείας**
- ο όρος ερμηνεία αναφέρεται στην **ικανότητά μας να συλλαμβάνουμε την ίδια κατάσταση με διαφορετικό τρόπο.**
- Η **σημασία** μιας έκφρασης **δεν** είναι **μόνο** το **εννοιακό περιεχόμενο** που ανακαλεί, αλλά εξίσου σημαντικός είναι ο **τρόπος που ερμηνεύεται από τον ομιλητή το εννοιακό της περιεχόμενο**, ο τρόπος δηλαδή που ο ομιλητής βλέπει από διαφορετική οπτική γωνία αυτό το εννοιακό περιεχόμενο

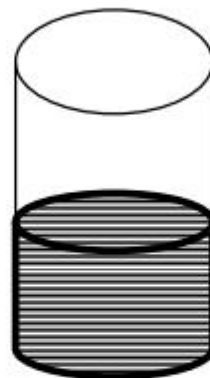
Ερμηνεία

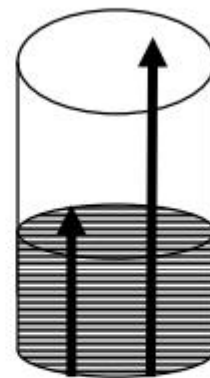
(α) Εννοιακό περιεχόμενο

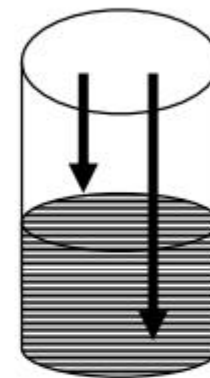
(β) Ερμηνεία1

(γ) Ερμηνεία2

(δ) Ερμηνεία3

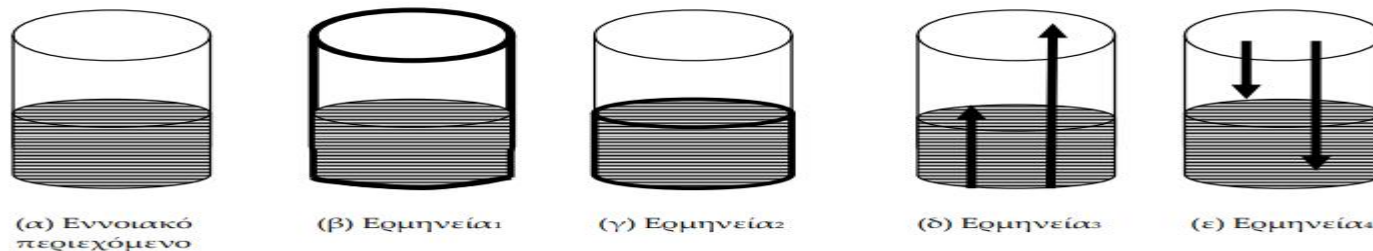

(ε) Ερμηνεία4

Σχήμα 2.4. Εννοιακό περιεχόμενο και διαφορετικές ερμηνείες [προσαρμοσμένο από Langacker 2008a: 44].

Ερμηνεία

Σχήμα 2.4. Εννοιακό περιεχόμενο και διαφορετικές ερμηνείες [προσαρμοσμένο από Langacker 2008a: 44].

- Η έκφραση **το ποτήρι με το νερό** μέσα σε αυτό προβάλλει τον **περιέκτη**, δηλαδή το **ποτήρι** (βλ. *2.4β+).
- η έκφραση **το νερό μέσα στο ποτήρι** προβάλλει το **περιεχόμενο** (το υγρό) που βρίσκεται **μέσα** στον **περιέκτη** (βλ. *2.4γ+).
- η έκφραση **το ποτήρι είναι μισογεμάτο** προβάλλει τη σχέση σύμφωνα με την οποία ο **όγκος που καταλαμβάνεται από το υγρό είναι στο μισό του όγκου** που θα μπορούσε να καταλάβει (βλ. *2.4δ+).
- και τέλος η έκφραση **το ποτήρι είναι μισοάδειο** προβάλλει τη σχέση σύμφωνα με την οποία **ο όγκος που καταλαμβάνει ο κενός χώρος είναι στο μισό του όγκου** που θα μπορούσε να καταλάβει

Εξειδίκευση

- Βασική έννοια στην γνωστική γλωσσολογία η εξειδίκευση
- Η εξειδίκευση περιγράφει την **ικανότητά** μας να **συλλαμβάνουμε** και να **σηματοποιούμε** μια **σκηνή** με **διαφορετικό βαθμό** εξειδίκευσης και λεπτομέρειας.
- Ο βαθμός εξειδίκευσης ποικίλλει **ανάλογα με την κατάσταση που θέλουμε να αναδείξουμε**
- Η έκφραση *σφυρί που βγάζει και πρόκες* **εξειδικεύει** την έκφραση *σφυρί*
- η έκφραση *σφυρί* **εξειδικεύει** την έκφραση *εργαλείο*
- η έκφραση *εργαλείο* **εξειδικεύει** την έκφραση *αντικείμενο* και
- η έκφραση *αντικείμενο* **εξειδικεύει** την έκφραση *πράγμα*

Εξειδίκευση

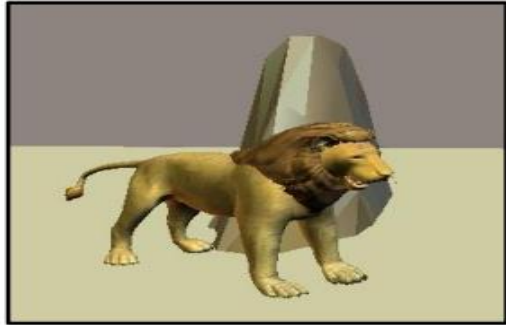
πράγμα → αντικείμενο → εργαλείο → σφυρί → σφυρί που βγάζει και πρόκες [προσαρμοσμένο από Langacker 2008a: 56]

- Η διαδικασία που ακολουθεί τη **φορά** του βέλους είναι η **εξειδίκευση**, ενώ η διαδικασία που ακολουθεί την **αντίθετη** φορά καλείται **σηματοποίηση**

Προοπτική

- Μια έκφανση γνωσιακής επεξεργασίας είναι η **προοπτική**.
- Με την προοπτική προσαρμόζεται η **εστίαση** σε μια συγκεκριμένη **πτυχή** της **σκηνής** που βλέπει ο παρατηρητής.
- Όταν ένας παρατηρητής **βλέπει ένα αντικείμενο**, ο τρόπος που το αντιλαμβάνεται εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη **διάταξη θέασης** (viewing arrangement), τη **συνολική σχέση** δηλαδή ανάμεσα στον ίδιο και στο αντικείμενο της θέασης.
- Ένα συστατικό της διάταξης θέασης είναι το **σημείο της θέασης** (vantage point).
- Το σημαντικό είναι ότι η **ίδια αντικειμενική κατάσταση** μπορεί να περιγραφεί από **διαφορετικά σημεία θέασης** - κάτι που είναι στο χέρι του παρατηρητή - οδηγώντας σε διαφορετικές ερμηνείες (βλ. Langacker 2008a: 73-77).

Προοπτική

Εικόνα 2.2. Διαφορετικό σημείο θέασης-διαφορετική γλωσσική κωδικοποίηση

(2.6) Το λιοντάρι είναι μπροστά από το βράχο ή Ο βράχος είναι πίσω από το λιοντάρι.

(2.7) Το λιοντάρι είναι πίσω από το βράχο ή Ο βράχος είναι μπροστά από το λιοντάρι.

- Για παράδειγμα, η γλωσσική κωδικοποίηση της εικόνας που βλέπουμε παρακάτω ποικίλλει ανάλογα με το σημείο θέασης.
- Αν το σημείο θέασης είναι **μπροστά** από το λιοντάρι, τότε η γλωσσική κωδικοποίηση λαμβάνει τη μορφή του (2.6),
- ενώ αν το σημείο θέασης είναι **πίσω** από το βράχο, τότε η γλωσσική κωδικοποίηση λαμβάνει τη μορφή του (2.7).

Προοπτική

- Σημαντική έκφανση της προοπτικής και έννοια στενά συνδεδεμένη με τις έννοιες της ερμηνείας γενικότερα και του σημείου θέασης ειδικότερα είναι και ο βαθμός **υποκειμενικότητας** ή **αντικειμενικότητας** με τον οποίο ο παρατηρητής βλέπει, ερμηνεύει ένα αντικείμενο, μια σκηνή
- Όταν το υποκείμενο της σύλληψης **έχει πλήρη αντιληπτική πρόσβαση στη σκηνή**, όταν δηλαδή **εστιάζει** στο μέγιστο βαθμό την προσοχή του στο **αντικείμενο** της σύλληψης, **δεν έχει αντίληψη του εαυτού του** και τότε λέμε ότι το αντικείμενο της σύλληψης ερμηνεύεται **αντικειμενικά**

Προοπτική

- Για παράδειγμα, αν κάποιος φοράει γυαλιά, τα βγάλει και τα κρατήσει μπροστά του, τότε η ερμηνεία των γυαλιών - που είναι το αντικείμενο της σύλληψης - είναι σε μέγιστο βαθμό **αντικειμενική**. Δηλαδή το υποκείμενο της σύλληψης (εδώ η οντότητα που βλέπει τα γυαλιά) επικεντρώνει την προσοχή του στο αντικείμενο της σύλληψης και επειδή ακριβώς το αντικείμενο της σύλληψης είναι που αναδεικνύεται, αυτό ερμηνεύεται αντικειμενικά.
- Τώρα, αν ξαναβάλει τα γυαλιά και **παρατηρήσει ένα άλλο αντικείμενο** η αντίληψή που έχει για τα γυαλιά είναι **υποκειμενική, καθώς αυτά χρησιμοποιούνται μόνο ως μέσο πρόσβασης στην οπτική του πραγματικότητα** (δηλαδή δεν βλέπει τα γυαλιά καθαυτά).
- Δηλαδή **τα γυαλιά έχουν μπει πια στο παρασκήνιο** και εφόσον δεν αποτελεί πλέον την εστία της προσοχής του υποκειμένου της σύλληψης, η ερμηνεία των γυαλιών είναι υποκειμενική

Η έννοια του πεδίου

- Η βασική ιδέα πίσω από αυτή τη θεμελιώδη έννοια της Γνωσιακής Γλωσσολογίας είναι ότι **καμία έννοια δεν βρίσκεται απομονωμένη στο νου του ομιλητή** και του ακροατή·
- Αντιθέτως μάλιστα, κάθε έννοια **μπορεί να γίνει αντιληπτή μόνο μέσα σε ένα περιβάλλον προϋποτιθέμενων και γνωστών δομών γνώσης** (βλ. Clausner & Croft 1999: 2).
- Μπορούμε να καταλάβουμε, για παράδειγμα, την έννοια ΥΠΟΤΕΙΝΟΥΣΑ+ μόνο αν φέρουμε στο μυαλό μας τη γνώση μας για το ορθογώνιο τρίγωνο.
- Η έννοια ΥΠΟΤΕΙΝΟΥΣΑ, η οποία είναι η προβεβλημένη οντότητα, εξαρτάται από την έννοια ΟΡΘΟΓΩΝΙΟ ΤΡΙΓΩΝΟ+, η οποία είναι η βάση

Τοποθέτηση στο χώρο

- Όταν ο ομιλητής θέλει να τοποθετήσει μια οντότητα στο χώρο, **δηλώνει τη σχέση της με μια άλλη οντότητα.**
- Αν θέλει, για παράδειγμα, ο ομιλητής να περιγράψει στο συνομιλητή του τη θέση του κοριτσιού στην εικόνα που ακολουθεί, είναι πιθανόν να εκφωνήσει την παρακάτω πρόταση:

(2.10) *Το κορίτσι βρίσκεται μπροστά από το σπίτι.*

- Οι μετέχοντες στην εικόνα είναι (α) το **κορίτσι** που αποτελεί την οντότητα η οποία τοποθετείται στο χώρο και (β) το **σπίτι** που αποτελεί την οντότητα με βάση την οποία το κορίτσι τοποθετείται στο χώρο.

Συμπεράσματα

- Είναι φανερό ότι οι παραπάνω μεταφορές έχουν δομηθεί σε εικονόσχημα με εξαιρετική συστηματικότητα και συνεκτικότητα.
- Θα αποκαλέσουμε το εικονόσχημα αυτό **ΚΑΘΕΤΟΤΗΤΑ** (verticality).
- Η ενδιάθετη αντίληψη της καθετότητας στον άνθρωπο τον υποκινεί να **δομεί βασικές έννοιες ανάλογα με τη θέση τους στον κάθετο άξονα**.
- Τώρα δεν δυσκολευόμαστε να καταλάβουμε τη μεταφορά **ΤΟ ΠΟΛΥ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ – ΤΟ ΛΙΓΟ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΩ**.
- Εφόσον ο άνθρωπος δημιουργήθηκε για να κινείται και να δρα όρθιος, είναι λογικό ότι συνδέει την **αύξηση** με το **ύψος** και τη **μείωση** με την **πτώση**.

Συμπεράσματα

- Κατά συνέπεια:

Το ηθικό μου **ανεβαίνει**, αλλά **πέφτω** σε κατάθλιψη. Ο βαριά άρρωστος μπορεί να **βυθιστεί** σε κώμα, αλλά δεν θα αφήσω τη γρίπη να με **ρίξει** κάτω. Παρ' ότι **ανέβηκε** το εισόδημά του, τον θεωρώ **κατώτερό** μου. Δίνω συγχαρητήρια σε φοιτητή για τον **χαμηλό** αριθμό λαθών που βρήκα στο γραπτό του. Τον ενθαρρύνω: «Συνεχίστε και θα φθάσετε πολύ **ψηλά!**» Ακόμη και όταν η επιχείρηση **κατέρρευσε**, εκείνος δεν άφησε τον εαυτό του να **ξεπέσει**.

Συμπεράσματα

- Η εγγενής συστηματικότητα αυτών των προτάσεων οφείλεται στο γεγονός ότι επικαθορίζονται από το θεμελιώδες εικονόσχημα της καθετότητας.
- Αν το [ΠΟΛΥ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ](#), έπεται ότι και η ευτυχία, η ζωή, η ευημερία, αλλά και ο έλεγχος, η επιρροή συνδέονται με το ύψος.
- Σε αυτή την απλή εικονοσχηματική βάση οικοδομούνται [έννοιες, περίπλοκες μεταφορές και αλλαγές σημασίας](#).
- Επειδή οι πληροφορίες μας για τα **εικονοσχήματα** προέρχονται από την αίσθηση της **όρασης**, δικαίως μπορούμε να ονομάσουμε την αντίληψή μας **οπτικοκεντρική** (visualistic).

Γνωσιακή Γλωσσολογία

- Από τις πιο **βασικές αρχές** που καθοδηγούν τη γνωσιακή γλωσσολογική προσέγγιση στη γλώσσα είναι ότι **η γλώσσα δεν είναι αυτόνομη νοητική ικανότητα η οποία χωρίζεται από τις άλλες νοητικές ικανότητες.**
- Η θέση της Γνωσιακής Γλωσσολογίας είναι ότι η **γλωσσική οργάνωση αντικατοπτρίζει τη γενικότερη νοητική λειτουργία**, η **γλώσσα δηλαδή συνιστά εσωτερική όψη της νόησης** (Croft & Cruse 2004)
- Αυτή η αρχή **συγκρούεται** με τη βασική υπόθεση πάνω στην οποία είναι δομημένες κυρίως **φορμαλιστικές θεωρίες** για τη γλώσσα, οι οποίες **υποστηρίζουν την ύπαρξη ενός ξεχωριστού γλωσσικού υποσυστήματος** (module) το οποίο διαθέτει τις δικές του διαφοροποιητικές ιδιότητες σε σχέση με τα άλλα υποσυστήματα του νου

Τεκμηρίωση

- Μια ένδειξη που επιβεβαιώνει την άποψη ότι η γλωσσική οργάνωση αντικατοπτρίζει τη γενικότερη νοητική λειτουργία **αποτελούν τα φαινόμενα που σχετίζονται με την προσοχή** (attention).
- Όπως ακριβώς μπορούμε να εστιάσουμε την προσοχή μας σε διαφορετικές πτυχές μιας σκηνής, με τον ίδιο τρόπο είμαστε σε **θέση να προβάλουμε συγκεκριμένες πτυχές** μιας σκηνής **επιλέγοντας συγκεκριμένες γλωσσικές στρατηγικές**.
- Δηλαδή με τον ίδιο τρόπο που όταν βλέπουμε κάποιον να κάνει κομμάτια ένα βάζο, μπορούμε να **εστιάσουμε** είτε (α) σε **αυτόν** που **σπάζει** το βάζο είτε (β) στην **ενέργεια** του σπασίματος είτε (γ) στο **αποτέλεσμα** του σπασίματος, κτλ, έτσι **μπορούμε να καταφύγουμε σε διαφορετική γλωσσική δομή για την προβολή καθεμιάς από αυτές τις διαφορετικές πτυχές της σκηνής**

Τεκμηρίωση

- Πώς θα γίνει γλωσσικά;
- αν θέλουμε να αποτυπώσουμε γλωσσικά την ερμηνεία: *σε αυτόν που σπάζει το βάζο*
θα λέγαμε ότι: *το αγόρι έσπασε το βάζο*
- αν θέλουμε να αποτυπώσουμε γλωσσικά την ερμηνεία: *στην ενέργεια του σπασίματος*
θα λέγαμε ότι: *το βάζο έσπασε*
- αν θέλουμε να αποτυπώσουμε γλωσσικά την ερμηνεία: *στο αποτέλεσμα του σπασίματος*
θα λέγαμε ότι: *το βάζο έγινε κομματάκια*

Τεκμηρίωση (προθέσεις)

- Και οι προθέσεις μπορούν να διαδραματίσουν διαφοροποιητικό ρόλο ως προς την ερμηνεία που επιβάλλουν ακόμα και αν περιγράφουν την ίδια σκηνή.
- Ας αναλογιστούμε τα ακόλουθα παραδείγματα:
  - (2.1) The bike sped *across* the field 'το ποδήλατο διέσχισε **γρήγορα** το χωράφι'
  - (2.2) The bike sped *through* the field 'Το ποδήλατο πέρασε **μέσα** από το χωράφι'
- Περιγράφεται μια σκηνή στην οποία ένα ποδήλατο κινείται γρήγορα και περνά μέσα από ένα χωράφι. **Η χρήση διαφορετικής πρόθεσης επηρεάζει την ερμηνεία του τόπου αναφοράς**, δηλαδή του field, ο οποίος στην **πρώτη** περίπτωση ερμηνεύεται ως μια **δισδιάστατη** περιοχή και στη **δεύτερη** ως **τρισδιάστατη**

Τεκμηρίωση (προθέσεις)

- (2.1) The bike sped **across** the field 'το ποδήλατο διέσχισε **γρήγορα** το χωράφι'
- (2.2) The bike sped **through** the field 'Το ποδήλατο πέρασε **μέσα** από το χωράφι'
- Στο (2.1) κατά βάση μας δίνει μια **λιγότερο λεπτομερή** περιγραφή της σκηνής σε σχέση με το (2.2).
- Στο πρώτο παράδειγμα είναι σαν **βλέπουμε** τη **σκηνή** από **μακριά**, οπότε οι **λεπτομέρειες της σκηνής δεν είναι ορατές** σε μας, ενώ
- στο δεύτερο είναι σαν να **ζουμάρουμε** στη **σκηνή** και με αυτή την εστίαση να αποκαλύπτονται **περισσότερες λεπτομέρειες**, όπως π.χ. *ότι υπάρχει πυκνή βλάστηση που αναγκάζει το ποδήλατο να κινηθεί μέσα από αυτήν*

Παραδοχή γνωσιακής γλωσσολογίας

- Βασική παραδοχή της γνωσιακής σημασιολογίας είναι ότι η **εννοιακή δομή αντικατοπτρίζει τα ενσώματα βιώματά μας** (embodied experiences).
- Σύμφωνα με την αρχή αυτή, **ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα επηρεάζεται αποφασιστικά από την πρόσβαση που μας παρέχει σε αυτήν το σώμα μας αλλά και ο νους μας.**
- Με την παραδοχή αυτή **αναβαθμίζεται ο ρόλος του σώματος**, ώστε πλέον μέσα στο γνωσιακό παράδειγμα θεωρείται ως η κύρια πηγή φιλτραρίσματος της πραγματικότητας (Johnson 1987, Lakoff & Johnson 1999: 22)

Παραδοχή γνωσιακής γλωσσολογίας

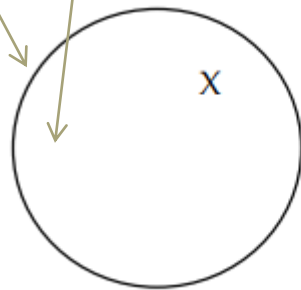
- Κατά τον Johnson (1987), η **ενσώματη εμπειρία** μας οδηγεί στη **δημιουργία εικονιστικών σχημάτων** (image schemas) **μέσα στο εννοιακό σύστημα**, τα οποία καλούνται να παίξουν **το ρόλο του συνεκτικού και οργανωτικού ιστού στην γενικότερη εμπειρία.**
- Τα εικονιστικά σχήματα **οργανώνουν**, δίνουν **συνοχή** και **βάζουν** σε μια **τάξη** την **εμπειρία** μας η οποία μοιάζει χαοτική
- Ο ίδιος ορίζει τα εικονιστικά σχήματα ως τους **επαναλαμβανόμενους, δυναμικούς τύπους που αναδύονται ως δομές πλήρους σημασίας στο επίπεδο των σωματικών μας κινήσεων στο χώρο, του χειρισμού των αντικειμένων και των αντιληπτικών μας αλληλεπιδράσεων**

Εικονιστικά σχήματα

- Είναι **αφηρημένες** (σχηματικές) **εννοιακές αναπαραστάσεις** οι οποίες **πηγάζουν από την αλληλεπίδρασή μας με τον κόσμο**
- Ανάμεσα στα εικονιστικά σχήματα που έχουν προταθεί στη βιβλιογραφία (Lakoff & Johnson 1980: 29-32, 1999, Johnson 1987, Lakoff 1987) από τα πιο δημοφιλή είναι:
  1. το σχήμα του **Περιέκτη** (CONTAINER schema) και
  2. το σχήμα **Αφετηρία – Διαδρομή - Στόχος** (SOURCE-PATH-GOAL schema)

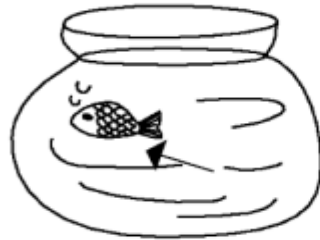
Εικονιστικό σχήμα (περιέκτης)

- Το εικονιστικό σχήμα του Περιέκτη αποτελείται από τρία συστατικά:
  1. μια εσωτερική περιοχή,
  2. ένα όριο και
  3. μια εξωτερική περιοχή (βλ. Lakoff & Johnson 1999: 31-32).
- Πρωτοτυπικά, ένα στοιχείο X εγκλείεται μέσα σε μια περιοχή και περιορίζεται μέσα στα όριά της, όπως φαίνεται στο σχήμα

Εικονιστικό σχήμα (περιέκτης)

- Η εικόνα που ακολουθεί περιλαμβάνει μια τυπική σκηνή φυσικής έγκλεισης μια οντότητας μέσα σε ένα αντικείμενο-περιέκτη.

Το ψάρι μέσα στην γυάλα

- Το ψάρι είναι εσώκλειστο στη γυάλα και ταυτόχρονα η γυάλα δεσμεύει το ψάρι μέσα στην περιοχή της. Ο τρόπος δηλαδή που αλληλεπιδρούν οι δύο οντότητες της εικόνας έχει και ορισμένες λειτουργικές συνέπειες, όπως το ότι η γυάλα εμποδίζει το ψάρι να βγει έξω από τα όρια της. Αυτές οι λειτουργικές συνέπειες είναι απότοκο του λειτουργικού στοιχείου που συνδέεται με δείκτες σαν το *μέσα*

Εικονιστικό σχήμα (περιέκτης)

- Πτυχές του εικονιστικού σχήματος του ΠΕΡΙΕΚΤΗ συναντούμε σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής μας ζωής.
- Στο απόσπασμα που ακολουθεί από διαφήμιση γνωστής εταιρείας γίνεται φανερό η παραγωγικότητα του εν λόγω σχήματος:

*Αν το σκεφτείς, από την αρχή, ήμασταν **μέσα** ... ίσως γι' αυτό **μέσα** νιώθουμε καλύτερα. Θέλουμε να είμαστε ... **μέσα** στο σπίτι. Μέσα στο αυτοκίνητο. **Μέσα** στο πλοίο. Τρέχουμε για να είμαστε **μέσα** στους χρόνους. Διαβάζουμε για να είμαστε **μέσα** στην κουλτούρα ... ή **μέσα** στη μόδα. Θέλουμε να είμαστε **μέσα** στο χαμό. Και όταν παίζει κάτι με φίλους, **μέσα** θέλουμε να είμαστε. **Μέσα** για πάρτι, **μέσα** στο χαβαλέ, **μέσα** για διακοπές < Γενικά, θέλουμε να είμαστε, **μέσα** στην καλή χαρά. Άσε που, για να μπούμε **μέσα** στο μυαλό κάποιου, και τι δεν κάνουμε! Τελικά σήμερα, όλοι θέλουμε να είμαστε .... **μέσα** σε όλα!
Άρα, Γερμανός, και είσαι **μέσα**!*

Εικονιστικό σχήμα (περιέκτης)

- Αξίζει να σημειώσουμε ότι το εικονιστικό σχήμα του ΠΕΡΙΕΚΤΗ **ενεργοποιείται όχι μόνο** για **συγκεκριμένες** έννοιες, όπως π.χ. *το σπίτι, το αυτοκίνητο, το πλοίο*, αλλά και **για αφηρημένες**, όπως είναι *ο χρόνος, μια κατάσταση* (βλ. τις εκφράσεις μέσα στους χρόνους, μέσα στην κουλτούρα, μέσα στην καλή χαρά, κτλ).
- **Μπορούμε** συνεπώς με το ίδιο εικονιστικό σχήμα να **αντιλαμβανόμαστε πιο αφηρημένες έννοιες**, έννοιες που **ανήκουν σε αφηρημένα πεδία**: μπορούν δηλαδή τα **εικονιστικά σχήματα να αποτελέσουν τα πεδία πηγές για μεταφορικές αντιστοιχίσεις** (βλ. Lakoff & Johnson 1999, Evans & Green 2006).

Εικονιστικό σχήμα (περιέκτης)

Παράδειγμα: Όσο είσαι **μέσα** στο πρόβλημα, πολύ δύσκολα μπορείς να αντιληφθείς τις επιπτώσεις του

- Στο πιο πάνω παράδειγμα, το πρόβλημα γίνεται αντιληπτό σαν ένας περιέκτης που περικλείει μια οντότητα.
- Όπως ακριβώς η γυάλα επιδρά στο ψάρι από τη στιγμή που το δεσμεύει μέσα στα όριά του, **έτσι και το πρόβλημα μπορεί να κρατήσει κάποιον δέσμιο μέσα στα αφηρημένα όριά του**.
- ΟΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ που βασίζεται στο εικονιστικό σχήμα του ΠΕΡΙΕΚΤΗ

Εικονιστικό σχήμα ΑΦΕΤΗΡΙΑ - ΔΙΑΔΡΟΜΗ-ΣΤΟΧΟΣ

- Στο σχήμα αυτό αποτελείται από τρία δομικά στοιχεία:
  1. μια αφετηρία A,
  2. ένα τερματικό σημείο B και
  3. ένα διάνυσμα που ενώνει τα δύο σημεία (το οποίο εμπεριέχει τη διαδρομή και την κατεύθυνση) (βλ. Johnson 1987)

Το εικονιστικό σχήμα ΑΦΕΤΗΡΙΑ-ΔΙΑΔΡΟΜΗ-ΣΤΟΧΟΣ [από Johnson 1987: 28].

Εικονιστικό σχήμα ΑΦΕΤΗΡΙΑ - ΔΙΑΔΡΟΜΗ-ΣΤΟΧΟΣ

- Το σχήμα ΑΦΕΤΗΡΙΑ – ΔΙΑΔΡΟΜΗ - ΣΤΟΧΟΣ εκδηλώνεται σε πολλές και διαφορετικές πτυχές της καθημερινής μας ζωής.
- Μπορούμε πολύ εύκολα, π.χ., *να ανακαλέσουμε στη μνήμη μας ένα τρένο που ξεκινάει από μια αφετηρία, εκτελεί μια κίνηση ακολουθώντας μια συγκεκριμένη τροχιά και καταλήγει σε ένα τερματικό σημείο.*
- Αυτή η σκηνή εξειδικεύει πλήρως το εικονιστικό σχήμα ΑΦΕΤΗΡΙΑ – ΔΙΑΔΡΟΜΗ - ΣΤΟΧΟΣ.
- Είναι ενδιαφέρον ότι η **σειρά** με την οποία τίθενται τα συστατικά του σχήματος **δεν είναι τυχαία**, αλλά **αντικατοπτρίζει τη φυσική σειρά εξέλιξης των γεγονότων**.
- Έτσι, στην περίπτωση της κίνησης του τρένου **προηγείται η εκκίνηση, ακολουθεί η διαδρομή και έπεται η άφιξη στον προορισμό**

Εικονιστικό σχήμα ΑΦΕΤΗΡΙΑ - ΔΙΑΔΡΟΜΗ-ΣΤΟΧΟΣ

- Όπως και το σχήμα του ΠΕΡΙΕΚΤΗ, έτσι και το σχήμα ΑΦΕΤΗΡΙΑ – ΔΙΑΔΡΟΜΗ - ΣΤΟΧΟΣ **ενεργοποιείται και για αφηρημένες έννοιες.**
  - Για παράδειγμα, **αντιλαμβανόμαστε την έννοια το σκοπού με όρους κίνησης.**
  - Δεν είναι δύσκολο να φανταστούμε ποιος είναι ο συνδεδετικός κρίκος που ενώνει τις δύο έννοιες. Αν σκεφτούμε τον τρόπο με τον οποίο βιώνουμε την κίνησή μας στο χώρο, θα μας γίνει σαφές ότι σε πολλές περιπτώσεις **η κατάκτηση ενός στόχου προϋποθέτει τη μετακίνηση μας προς το χώρο όπου θα είναι εφικτή η ικανοποίηση του στόχου**
-

Συμπερασματικά

1. οι σωματικές μας **αισθήσεις**,
2. η **εμπειρία** που έχουμε για το **χώρο**,
3. η **εμπειρία** μας για τα **αντικείμενα** μέσα στο χώρο,

μας παρέχουν τη δυνατότητα να αντιληφθούμε περισσότερο αφηρημένα πεδία

Μία ακόμη βασική παραδοχή της γνωσιακής γλωσσολογίας είναι ότι **οι γλωσσικές εκφράσεις δεν έχουν σημασία από μόνες τους**, αλλά μόνο μέσα από την πρόσβαση που μας παρέχουν σε ένα πλούσιο δίκτυο εγκυκλοπαιδικής γνώσης το οποίο μας βοηθάει να τις κατανοήσουμε

Διδακτικές εφαρμογές

- Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η **σηματική γλώσσα** (figurative language) συνιστά μια από τις **πιο δύσκολες περιοχές γλωσσικής εκμάθησης** για τους διδασκόμενους μια δεύτερη/ξένη γλώσσα (εφεξής Γ2/ ΞΓ) (Bromberek-Dyzman & Ewert, 2010).
- Ακόμα και οι διδασκόμενοι με υψηλό επίπεδο γλωσσομάθειας αντιμετωπίζουν δυσκολίες με την κατανόηση, την επεξεργασία και την παραγωγή δομών της σηματικής γλώσσας και των στερεότυπων εκφράσεων (Ellis, Simpson-Vlach & Maynard, 2008).
- Σύμφωνα με τους Littlemore & Low, (2006a) αυτές οι δυσκολίες σχετίζονται με **την άγνοια αφενός των συμβάσεων** που διέπουν τη σηματική γλώσσα και αφετέρου των **πολιτισμικών συνδηλώσεων που αυτή** έχει και με την **περιορισμένη πρόσβαση σε προκατασκευασμένες δομές**, οι οποίες δυνητικά θα συνέβαλλαν στην πιο αποτελεσματική διαχείριση των δυσχερειών

Διδακτικές εφαρμογές

- Το θεωρητικό πλαίσιο της **Γνωστικής Γλωσσολογίας** έχει σημαντική **εφαρμοσιμότητα** στη διδασκαλία του **λεξιλογίου** μιας Γ2/ΞΓ με έμφαση στις **μεταφορές** και τους **ιδιωτισμούς**
- Οι διδασκόμενοι που είχαν διδαχτεί με βάση τις τεχνικές της Γνωστικής Γλωσσολογίας εμφάνισαν καλύτερες επιδόσεις στην εκμάθηση του λεξιλογίου-στόχου.
- Τα **ευρήματα** για τη θετική συμβολή της Γνωστικής Γλωσσολογίας στη διδασκαλία μιας γλώσσας ως Γ2/ΞΓ είναι **συνεχώς αυξανόμενα** με αποτέλεσμα ο Bielak (2011, 241-242) να κάνει λόγο για την εμφάνιση **ενός νέου υποκλάδου, της Εφαρμοσμένης Γνωστικής Γλωσσολογίας**

Διδακτικές εφαρμογές

- Οι Littlemore & Low (2006a, 25) προτείνουν τα ακόλουθα βήματα προκειμένου ένας διδασκόμενος να κατανοήσει τη σημασία και τη χρήση μιας άγνωστης μεταφορικής έκφρασης.
  1. Πρώτον, **αναγνώριση των βασικών σημασιών των λέξεων**.
  2. Δεύτερον, **διατύπωση ερωτημάτων σχετικά με το σχήμα, τα συστατικά, τη δομή και τη λειτουργία των εμπλεκόμενων οντοτήτων σε μια εννοιολογική μεταφορά**.
  3. Τρίτον, **χρήση των συμφραζομένων** ώστε να διαπιστωθεί αν οι προτεινόμενες ερμηνείες είναι ορθές.
  4. Τέταρτον, **αν διαπιστωθεί ότι το τρίτο βήμα δεν ήταν παραγωγικό, τότε θα πρέπει να διατυπωθούν πιο λεπτομερείς ερωτήσεις** σχετικά με τις σχέσεις και τις έννοιες που εμπλέκονται στις μεταφορές μιας Γ2 /ΞΓ

Διδασκαλία λεξιλογίου

- η **διδασκαλία λεξιλογίου** οφείλει να αποτελεί **τμήμα** του **γλωσσικού μαθήματος** στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.
- Μαθητές/τριες με **διευρυμένο λεξιλόγιο** προσεγγίζουν με μεγαλύτερη ευχέρεια στην **κατανόηση** ένα **άγνωστο** κείμενο από τους/τις μαθητές/τριες με φτωχότερο λεξιλόγιο.
- Γι' αυτόν τον λόγο άλλωστε προτείνονται παρεμβάσεις λεξιλογικής ενίσχυσης (vocabulary enhancement) του προγράμματος σπουδών.
- Οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν, ανάμεσα σε άλλα, την **παρότρυνση** προς τους/τις μαθητές/τριες για ευρεία **ανάγνωση** (επαφή με πολλά κείμενα: wide reading), τη διδασκαλία **στρατηγικών** αντιμετώπισης **άγνωστου** λεξιλογίου σε ένα κείμενο, καθώς και τη διδασκαλία συγκεκριμένων λέξεων

Διδασκαλία λεξιλογίου

- Πώς μπορούν οι μαθητές/τριες να αποκτήσουν ευαισθησία στην πολυσημία των λέξεων (μέσα από το πλαίσιο της Γνωσιακής Γλωσσολογίας)
- Σύμφωνα με το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, κάθε πολύσημη λέξη εμφανίζει μια **κεντρική, προτυπική σημασία** (prototype).
- Η σημασία αυτή λειτουργεί ως **βάση** για μεταφορικές και μετωνυμικές επεκτάσεις (Νικηφορίδου, 2015).
- Δηλαδή, νέες, πρόσθετες σημασίες παράγονται κινητοποιημένες από μια προτυπική και κεντρική σημασία διαμέσου των γνωσιακών διαδικασιών της **μεταφοράς** (metaphor), της **μετωνυμίας** (metonymy) και της **αφαίρεσης** (schematization).
- Με αυτόν τον τρόπο ερμηνεύονται οι επεκτάσεις από τη μία σημασία στην άλλη.

Διδασκαλία λεξιλογίου

- Οι **παραγόμενες σημασίες** παρουσιάζουν **ομοιότητες** (family resemblance) με την **προτυπική** σημασία και συγκεντρώνονται γύρω από αυτή σχηματίζοντας ένα **ακτινωτό δίκτυο σημασιών** (radial network, Lewandowska–Tomaszczyk, 2007).
- Μία τέτοια προσέγγιση αναδεικνύει και προβάλλει τον δομημένο και **μη αυθαίρετο χαρακτήρα της πολυσημίας** και δημιουργεί **δίκτυα σημασιών γύρω από την κεντρική, προτυπική σημασία**.
- Οι **δεσμοί** (links) που ενώνουν την **περιφέρεια** με το **κέντρο** είναι η **μεταφορά** και η **μετωνυμία**.

Διδασκαλία (μεταφορά)

- Η μεταφορά ως γνωσιακός μηχανισμός περιλαμβάνει την απεικόνιση εννοιακών στοιχείων από ένα εννοιακό πεδίο A σε ένα εννοιακό πεδίο B. Το εννοιακό πεδίο A είναι συγκεκριμένο, της φυσικής εμπειρίας, ενώ το B είναι αφηρημένο

ΘΕΩΡΙΑ ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ

B ΕΙΝΑΙ A

Η ΘΕΩΡΙΑ είναι το πεδίο B και το ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ είναι το πεδίο A. Στο πεδίο B απεικονίζονται εννοιακά στοιχεία του πεδίου A. Η εννοιακή αυτή απεικόνιση πραγματώνεται στη γλώσσα με μεταφορικές εκφράσεις, όπως οι παρακάτω:

- (1) Η θεωρία σου χρειάζεται υποστήριξη
Τα επιχειρήματά του είναι σαθρά/αστήρικτα
Τα θεμέλια αυτής της θεωρίας

Διδασκαλία (μετωνυμία)

Με τη μετωνυμία ως γνωσιακό μηχανισμό μια γλωσσική έκφραση που παραπέμπει τυπικά σε μια οντότητα Α μπορούμε να τη χρησιμοποιήσουμε προκειμένου να παραπέμψουμε σε μια άλλη οντότητα Β με την οποία εμφανίζει σημεία επαφής: Β αντί για Α (Ruiz de Mendoza, 2000· Βελούδης, 2005).

(2) Θα πιεις όλο το ποτήρι
το περιέχον Α (ποτήρι) ANTI ΓΙΑ το περιεχόμενο Β (γάλα)

Η μεταφορά και η μετωνυμία είναι γνωσιακοί μηχανισμοί της πολυσημίας. Μέσω αυτών των μηχανισμών οδηγείται η γλώσσα στην παραγωγή νέων σημασιών.

Διδασκαλία

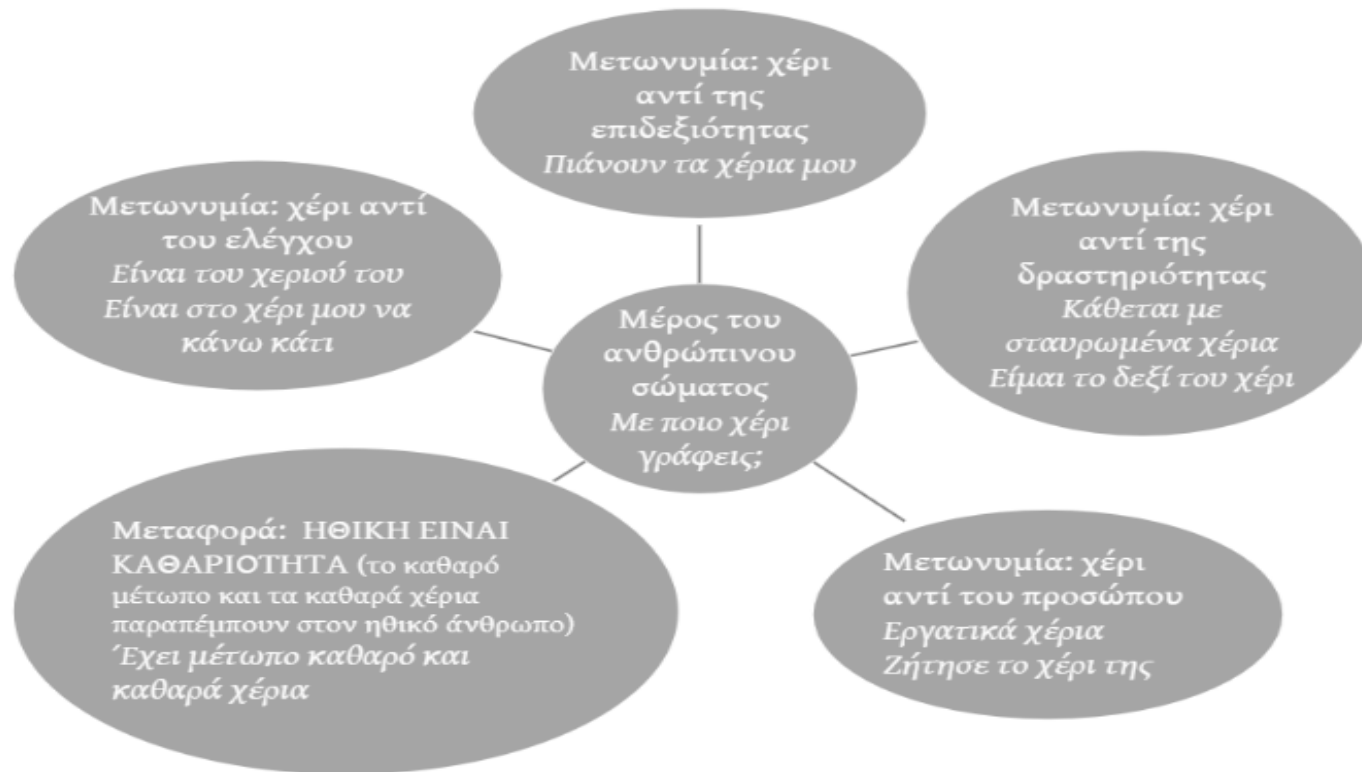
Ας περάσουμε σε ένα παράδειγμα πολύσημης λέξης, της λέξης χέρι. Κάποιες από τις σημασίες της λέξης αυτής είναι οι παρακάτω:

1. Μέρος του σώματος
Με ποιο χέρι γράφεις;
2. Είναι επιδέξιος κάποιος
Θα σου το επισκευάσει. Πιάνουν τα χέρια του.
3. Κάποιος ελέγχει
Όλοι οι υπάλληλοι είναι του χεριού του.
4. Κάποιος (δεν) είναι δραστήριος
Τίποτα δεν κάνει όλη μέρα! Κάθεται με σταυρωμένα χέρια.
5. Κάποιος είναι ηθικός άνθρωπος
Δεν μπορούν να τον κατηγορήσουν. Έχει μέτωπο καθαρό και καθαρά χέρια.

Στο πλαίσιο της Γνωσιακής Γλωσσολογίας οι συγκεκριμένες σημασίες δεν θα παρουσιάζονταν αριθμημένες η μία σημασία κάτω από την άλλη αλλά σε ένα δίκτυο σημασιών. Σε αυτό το δίκτυο η κεντρική σημασία εμφανίζεται στο κέντρο και οι παραγόμενες στην περιφέρεια. Ένα ενδεικτικό δίκτυο για κάποιες από τις σημασίες της πολύσημης λέξης χέρι είναι αυτό που ακολουθεί.

Διδασκαλία

ΣΧΗΜΑ 1: Δίκτυο σημασιών για την πολύσημη λέξη χέρι

Το δίκτυο αυτό αναδεικνύει τη συσχέτιση των παραγόμενων σημασιών με την προτυπική σημασία. Οι παραγόμενες σημασίες προκύπτουν κινητοποιημένες (semantic motivation) από την κεντρική μέσω της μεταφοράς και της μετωνυμίας.

Διδακτική της πολυσημίας

- Σε μία τέτοια προσέγγιση οι μαθητές/τριες **δεν είναι ανάγκη να μαθαίνουν όλες τις σημασίες των λέξεων**, αλλά να εξοικειωθούν με τους μηχανισμούς με τους οποίους προκύπτουν οι επεκτάσεις σημασιών.
- Επομένως, αν γνωρίζουν τις κεντρικές σημασίες και τους μηχανισμούς, θα είναι ικανοί/ές να κατανοούν αυτές τις λέξεις με άλλες συσχετιζόμενες σημασίες (Piquer Píriz, 2008).
- Με άλλα λόγια η διδασκαλία μιας πολύσημης λέξης περιλαμβάνει πρώτον τη **συνειδητοποίηση εκ μέρους των μαθητών/τριών της κεντρικής σημασίας της λέξης** και δεύτερον, **την παρουσίαση των τρόπων με τους οποίους πρόσθετες σημασίες παράγονται από την κεντρική**.
- Οι πρόσθετες σημασίες μπορεί να είναι **μεταφορικές** και **μετωνυμικές** αλλά **και κυριολεκτικές**

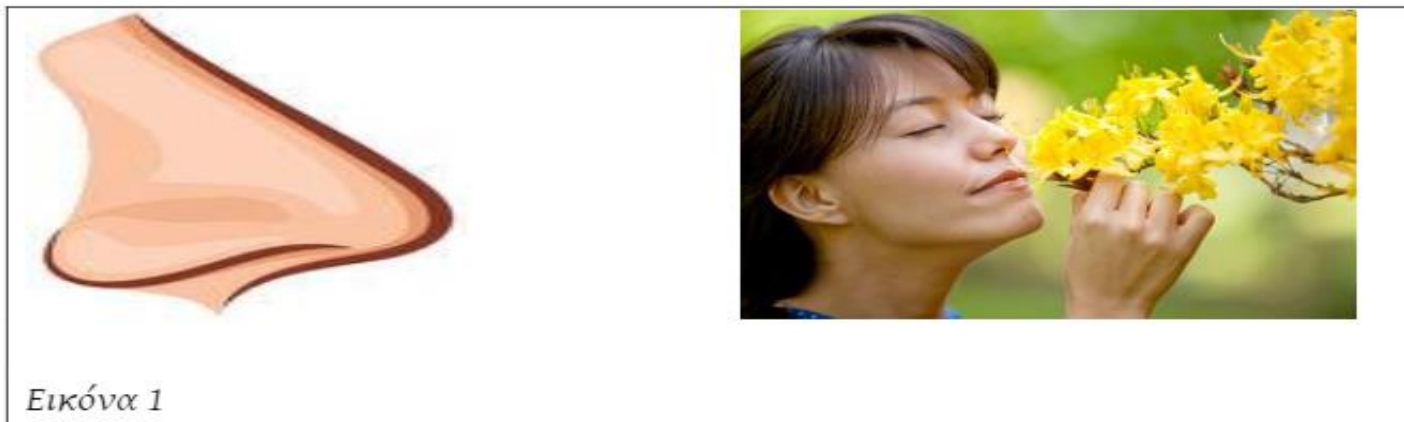
Διδασκαλία

ΣΧΗΜΑ 2: Δίκτυο σημασιών για την πολύσημη λέξη μύτη

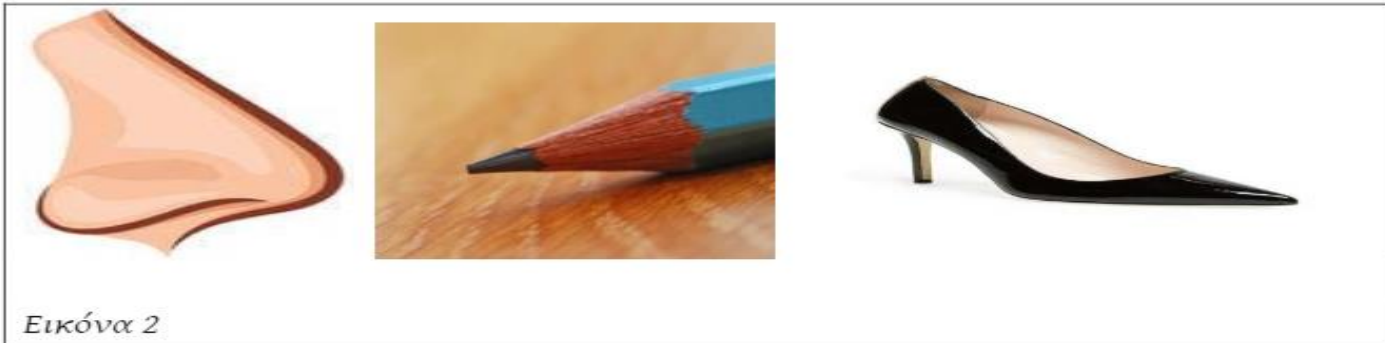

Παρατήρηση ομοιοτήτων

Σε αυτή τη φάση οι μαθητές/τριες καλούνται να παρατηρήσουν εικόνες που παραπέμπουν σε επιμέρους σημασίες της λέξης *μύτη*. Η παρατήρηση θα αναδείξει τις ομοιότητες που εμφανίζει κάθε επιμέρους σημασία με την κεντρική. Οι νέες σημασίες δεν προκύπτουν αυθαίρετα αλλά με συστηματικότητα από την κεντρική σημασία.

Με την παρατήρηση της εικόνας 1, οι μαθητές/τριες συνειδητοποιούν ότι μία παραγόμενη μετωνυμικά σημασία της λέξης *μύτη* είναι να χρησιμοποιούμε το μέρος του σώματος με το οποίο μυρίζουμε αντί για την όσφρηση, δηλαδή, τη λειτουργία που επιτελεί αυτό το μέρος του σώματος: *έχει γερή μύτη, η μυρωδιά μου έσπασε τη μύτη.*

Εικόνα 2

Με την παρατήρηση της εικόνας 2, οι μαθητές/τριες συνειδητοποιούν ότι η μύτη του ανθρώπου, η μύτη ως λεπτή άκρη ενός αντικειμένου, μύτη μολυβιού, και η μύτη του παπουτσιού παρουσιάζουν ομοιότητα ως προς το σχήμα.

Εικόνα 3

Με την παρατήρηση της εικόνας 3, οι μαθητές/τριες συνειδητοποιούν ότι η μύτη του πλοίου, η μύτη του παπουτσιού και η έκφραση στέκομαι/περπατώ στις μύτες (στο μπροστινό μέρος του πέλματος) παρουσιάζουν ομοιότητα ως προς το μπροστινό μέρος. Επιπλέον, στην έκφραση έσκασε μύτη προβάλλεται η ίδια ομοιότητα, διότι η μύτη του ανθρώπου βρίσκεται στο μπροστινό μέρος του προσώπου μας.

Συμπεράσματα

- Αυτή η προσέγγιση με την παρατήρηση των ομοιοτήτων ενισχύει την πεποίθηση ότι οι διαφορετικές σημασίες μιας πολύσημης λέξης δεν δημιουργούνται τυχαία. Οι επεκτάσεις των σημασιών δεν γίνονται αυθαίρετα, αλλά εμφανίζουν συστηματικότητα (Μπακάκου–Ορφανού, 2005).
- Σε αυτή την εργασία προτάθηκε να δοθεί έμφαση στη διδασκαλία μηχανισμών παραγωγής νέων σημασιών από μία προτυπική και κεντρική σημασία, όπως πρεσβεύει η Γνωσιακή Γλωσσολογία. Αξιοποιήθηκαν δύο αρχές της θεωρίας:
  - α. η δημιουργία δικτύου σημασιών, και
  - β. οι ομοιότητες που εμφανίζουν οι παραγόμενες σημασίες με την κεντρική σημασία.
- Η εξοικείωση με τις δύο αυτές αρχές καθιστά τους/τις μαθητές/τριες ικανούς/ές να αντιλαμβάνονται τη συστηματικότητα στην παραγωγή νέων σημασιών.
- Μέσω της διδασκαλίας των μηχανισμών της κινητοποίησης στην παραγωγή νέων σημασιών ο/η μαθητής/τρια γίνεται στρατηγικός/ή αναγνώστης/στρια και αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο άγνωστο πολύσημο λεξιλόγιο μέσω ενός μηχανισμού που ήδη γνωρίζει.

***Ευχαριστώ πολύ
για την προσοχή σας!!!***

